ENAD ONLINE
EĞİTİMDE NİTEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
Journal of Qualitative Research in Education
Cilt 3 / Sayı 1, 2015
Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - ENAD
Journal of Qualitative Research in Education - JOQRE

Okulöncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Çocukların Ebeveynlerin Çocuk Hakları Eğitimi Konusundaki Görüşleri

Views of Preschool Children's Parents about Children's Rights Education

Berrin Dinç

To cite this article / Atıf için:
Dinç, B. (2015). Okulöncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların ebeveynlerin çocuk hakları eğitimi konusundaki görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education,* 3(1), 7-25. [Online] http://www.enadonline.com doi:

Özet. Aile, çocuğun doğduğu andan itibaren karşılaştığı ve yaşamında en çok etkilendiği çevrelerden biridir. Erken dönemde çocuğun gelişiminde, benlik ve kişiliğin sağlam temeller üzerine kurulmasında ve çocuğun haklarını yaşayarak öğrenmesinde ailenin sunduğu fırsatlar son derece önemlidir. Bu araştırmada, 5-6 yaş aralığında çocuklara sahip ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin görüşlerini, çocuk hakları eğitimi uygulamalarını ve uygulamalarında karşılaştıkları sorunları ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırmaya, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tam gün eğitim yapan bağımsız anaokullarında bulunan toplam 20 sınıfın her birinden gönüllü 15'i anne 5'i baba olmak üzere toplam 20 ebeveyn katılmıştır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerinin çözümlenmesinde, betimsel analizden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda, ebeveynler görüşlerini ifade etme, seçme ve karar verme, kendine ve başkalarına zarar vermediği sürece istediklerini yapabilme haklarından söz etmekle birlikte, çocuk hakları konusunu yeterince bilmedikleri ve bilinçlendirme gereksinimi içinde oldukları görülmüştür. Ebeveynlerin, evde çocuk hakları eğitimine yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamalarda, çocuklarla konuşma ve örnekler vererek anlatma, aile ortamında yaparak yaşayarak öğrenme ve model olma yaklaşımlarını kullandığı ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak, okulöncesi eğitimde aile katılımlı çocuk hakları eğitim programlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk hakları, Okulöncesi eğitim, Ebeveyn

Abstract. Family is one of the environments that has the biggest influence on children's lives. The opportunities provided by the family during early childhood are quite important for children to develop their self and personality on firm grounds and to learn their rights through experience. The purpose of the present study was to examine the views of the parents of 5-to-6-year-old children regarding children's rights and parents' practices regarding children's rights education and the problems they experienced during these practices. The study was carried out with 20 volunteer parents (15 mothers and 5 fathers) from 20 preschools in Eskişehir under the auspices of the National Education Ministry. Data were collected using semi-structured interview technique and analyzed using descriptive analysis. According to the results, the parents mentioned such children's rights as expressing their views, making related decisions and doing anything they want unless they harm themselves or others. The results also revealed that the parents were not much knowledgeable about children's rights and that they needed awareness-raising. Regarding their practices in relation to educating children on children's rights, it was found that the parents used such methods as talking to their children, explaining by giving examples, learning by doing and experiencing in the family environment and being a role-model for their children. Based on the results, it could be stated that education programs for children's rights with the involvement of parents should be developed and disseminated.

Key Words: Children's rights, Preschool education, Parent

Giriş

İnsan yaşamı boyunca farklı gelişim dönemleri içinde biyolojik ve çevresel etmenlerin birbiriyle etkileşimiyle bedensel, zihinsel, dil, sosyal-duygusal alanlarda gelişimini sürdürür. Her gelişim döneminin kendine özgü gereksinimleri, özellikleri ve sorumlulukları vardır. Çocukluğun erken yılları gelişim hızı, kazanılan özellikler, çevre etkilerine duyarlılık bakımından yaşamın temelini oluşturan bir dönemdir.

Çocukluk; mizaç, çevre, biyoloji ve kültürün etkileşimi yoluyla yapılanan çok boyutlu bir kavramdır (Woodhead, 2006). Bir büyüme ve gelişim aşaması olmasına karşın, aynı zamanda sosyal ve siyasal bir durumdur (Ruddick, 1989). Çocukluk, tüm çocukların ortak ve temel fiziksel ve gelişimsel desenleri ile nitelendirilen yaşam akışı içinde gelişimsel bir aşamadır (James ve James, 2004). Doğumdan sekiz yaşa kadar olan yıllar fiziksel büyüme, öğrenme ve gelişim hızı bakımından çocuğun yaşamında en biçimlendirici dönemi yansıtır. Bu dönem yetişkin yaşamının karmaşası için temel hazırlıktır. Böylece çocuk yavaş yavaş toplum içinde bağımsızca yer almayı öğrenir. Ancak çocuklar yalnızca yetişkinliğe hazırlanmazlar. Onların çocuk olma zamanına ihtiyaçları vardır. Çocukların ev içinde ve dışında aldıkları eğitim yetişkinliğe hazırlanma sürecinin yanında onların şimdi var olan duruma odaklanmalarını sağlar (Wood, 2005). Bu yüzden çocukların, yetişkin haklarına sahip olmasından çok, bir yetişkin olabilmek için olgunlaşma hakkına sahip olması çok daha yararlı olacaktır (Power, Power, Bredemeir ve Shields, 2001). Çocukların sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmesi, onların kişiliğinin, becerilerinin, yeteneklerinin geliştirilmesi, bağımsızlıklarının desteklenmesi ve olumlu deneyimler yaşayabilecekleri ortamların sunulması ile mümkündür. Bunun gerçekleşebilmesi için, çocuklar yaş ve gelişim düzeylerine uygun hak ve sorumlulukları toplum içinde yaşayarak öğrenmelidir. Ayrıca, çocukların, yetişkinlerin ve toplumdaki tüm bireylerin çocuk haklarını bilmesi son derece önemlidir.

Çocuğun büyüme ve gelişmesi hassas bir süreç olduğu için çocuğun yararları her zaman her koşulda öncelikle korunmalıdır. Çocuk hakları, çocukları korumak, bağımsız ve sorumlu yetişkin yaşamına hazırlamak amacıyla çocuklara hukuk kuralları tarafından tanınan yetkilerdir (Akyüz, 2000). Doğal hukuk açısından çocuk hakları, çocuğun insan olması, aynı zamanda da bakıma ve özene gereksinim duyması nedeniyle doğuştan sahip olduğu hakların tümüdür (Çılga, 2001). Çocuk hakları; çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımdan özgürlük ve saygınlık içinde sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlardır. 20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de yer alan çocuk hakları; yaşamsal haklar, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma haklarıdır (Akyüz, 2000; Karaman Kepenekçi, 2010). Yaşamsal haklar, çocuğun uygun yaşama standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme ve barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören haklardır. Gelişme hakları, çocuğun kendini gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim, oyun ve dinlenme, bilgi edinme, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü gibi hakları içermektedir. Korunma hakları ise, çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Ayrıca, çocuğun ailede ve toplumda aktif bir rol kazanmasını sağlayan görüşlerini açıklama, kendisini ilgilendiren konularda kararlara katılma, dernek kurma ve barış içinde toplanma gibi konuları içeren katılma hakları vardır (Akyüz, 2000). Sözleşmede; ayrımcılığın önlenmesi, eşitlik, adalet çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, çocuklara sevgi, hoşgörü, çocuğun kendisiyle ilgili süreçlere katılımı ve görüşlerinin alınması temel ilkelerdir (Çılga, 2001). Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 1990 Dünya Çocuk Zirvesi'nde imzalamış, 1994 yılında onaylamış ve Ocak 1995 yılında Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'nin 42. maddesi taraf devletlere, Sözleşme'nin ilke ve hükümlerinin çocuklar ve yetişkinlere yaygın olarak öğretilmesini sağlama yükümlülüğünü getirmektedir. Sözleşmeyi onaylayan devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmede sağladıkları ilerlemeyi izlemek üzere Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi oluşturulmuştur.

Sözleşmeyi kabul eden ülkelerin gerekli yasal ve toplumsal düzenlemeleri yapmaları, sözleşme hükümlerinin hayata geçirilmesinde son derece önemlidir (Aras, Birinci ve Özdemir Uluç, 2001; Karaman Kepenekçi, 2010; Oktay, 1999).

Çocuklar, çocuk hakları sözleşmesi ve insan hakları içinde yer alan ve kendilerini güçlendiren haklara sahiptirler. Ebeveynlerin ise, çocuk sahibi olmak gibi hak ve sorumlulukları vardır. Ebeveyn sorumlulukları çocukları ihmal ve istismar etmeden onlar için uygun bakımı sağlamak ve gereksinimlerini karşılamayı içerir (Baker, 2004). Dünyanın neresinde olursa olsun, her çocuğun ilk temel ihtiyacı sağlık kurallarına uygun iyi bakım, düzenli bir beslenme, sevgi ve şefkat dolu yetişkinlerden oluşan bir aile ortamıdır (Oktay, 1999). Aile, çocuğun gelişiminde ilk ve en uzun süren çevredir (Berk, 2013). Çocukların saygı, tanınma, katılımcılık gibi yapılara ilişkin artan anlayışı sosyal etkileşimlerin içinde ortaya çıkar (Smith ve Bjerke, 2009). Çocuk, topluma uyum sağlamak ve sağlıklı ilişkiler kurmak için, toplumsal değerleri, kuralları, rolleri ve standartları sosyal gelişim sürecinde öğrenmektedir (Craig, 1999). Çocukların saygıyı, hak ve adalet duygusu içinde görev dağılımını, yardımlaşma, işbirliği gibi toplumsal görevleri ilk olarak aile ortamında öğrendiği söylenebilir (Yeşil, 2002). Çocuğun aile üyeleriyle ilişkileri diğer insanlara, nesnelere ve bütünüyle hayata olan tutumlarının temelini oluşturur. Aynı zamanda aile çocuğa ailenin bir üyesi olduğu bilincini aşılar ve sosyalleşmenin temelini atar. Aile içi ilişkilerde karşılıklı sevgi, saygı, birbirinin haklarına duyarlı olmak ve hoşgörüyü yaşayan çocuklarda demokrasi anlayışı gelişir (Büyükkaragöz ve Kesici, 1998). Ailede ve okulda çocukların haklarını öğrenmesine ve kullanmasına izin verildiğinde kendini ilgilendiren kararlara ve işlere katılma hakkı tanındığında, kendi davranışlarını denetleme yeterliliği kazandırıldığında demokrasi eğitiminin amaçları da gerçekleştirilmiş olur (Başaran, 2005).

Çocukların gelişiminde anne babalar birinci derecede sorumlu ve en etkili kişilerdir. Çocuğun bağımsız davranışlar göstermesini istemek, ona eşit haklar tanımak, fikrini açıkça ifade etmesine zemin hazırlamak, dengeli sevgi ve hoşgörü göstermek, normal bir gelişme için en uygun ebeveyn davranışlarıdır (Kulaksızoğlu, 2003). Aile demokratik davranışların öğrenilmesi ve uygulanması gereken ilk ortamdır. Katılma, tartışma, açıklık, adalet, tarafsızlık, kendi kendini disiplin gibi demokratik değerler, gerçek ortamlarda yaşayarak öğrenilir. Bu ortamda anne baba davranışlarının demokratik ya da baskıcı olması çocukların davranışlarını etkilemektedir (Doğan, 2004). Çocuğun davranışlarını sürekli denetlemeye ve yönlendirmeye çalışan baskıcı tutum, çocuğun boyun eğen, kendine güvensiz, aşağılık duyguları içinde bir kişi olmasına neden olabilir. Çocuk aşırı koruyucu olmadan, kendini gerçekleştirmesine izin verecek ölçüde bir denetimle yetiştirilmelidir (Cirhinlioğlu, 2001; Oktay, 1999). Demokratik bir okul ve aile ortamının temel özelliklerinden biri de etkin katılımdır. Bu yüzden kendileri ile ilgili kararların alınmasında, farklı durumlarda tercihlerin belirlenmesinde, çeşitli konularda yapılacak tartışmalara çocuklarında görüşleri alınmalı ve onlara katılım olanağı sağlanmalıdır (Yeşil, 2002).

Çocuğa her yaşta yapabilecekleri konusunda kendine ve çevresine zarar vermeden özgürlük tanımak ve taşıyabileceği kadar sorumluluk vermek özdenetimin gelişimini sağlar. Eğer çok erken dönemlerden itibaren böyle bir tutum sergilenmezse, çocuğun sonraki yıllarda özgürlük, sınırlama, hak ve sorumluluk arasında ilişki kurma ve kendini denetleyebilmesi oldukça zor olur (Oktay ve Polat Unutkan, 2003). Çocuğa sorumluluk davranışını kazandırmada seçme hakkının tanınması önemli bir adımdır. Seçme hakkı, sınırlı bir sorumluluğu ifade eder. Ancak, çocukların hangi sorumlulukları alabileceğine karar vermek için onları iyi tanımak ve sınırları bilmek gereklidir. Onlara bu sınırların ötesinde sorumluluklar verilmemelidir (Altınköprü, 2000). Sorumluluk erken dönemlerden başlayarak çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine uygun görevler vermekle başlar. Bu ortamda çocuk, kendi kendine yetmeyi ve kendini yönetmeyi öğrenir (Yavuzer, 2006). Çocuklarda sorumluluğun kazanılması

özgürlük kavramı ile birlikte düşünülmelidir. Sorumlu olmak, sözünde durmayı, önemsemeyi, güvenmeyi, dikkatli olmayı, üzerine almayı ve duyarlı olmayı gerektirir. Çocuğun yaşı büyüdükçe hakları ile birlikte sorumlulukları da artırılmalıdır. Çocuklar düzeyine uygun ve doğru seçilmiş sorumluluklardan hoşlanırlar. Çocuklardan gücünün üstünde sorumluluklar beklemek kadar hiçbir şey beklememek de yanlıştır (Aydın, 2008).

Çocuklar çevrelerindeki yetişkinlerle ve diğer çocuklarla etkileşime girerek, aynı zamanda oyun oynayarak toplumsal birey olmaya başlarlar. Çocuklar bu yolla kurallara uyan, paylaşma ve işbirliği yapan ve sorumluluk alabilen küçük vatandaş olmayı öğrenirler. Çevresiyle etkileşime girerek kendi hakkını korumayı, başkalarının haklarına saygı duymayı, kendini savunma ve uzlaşma zorunluluğunu görmektedirler (Başal, 2007). Yetişkinin kendisine saygı duyduğu ortamda çocuk da hem kendine hem de başkalarına saygı duymayı öğrenir. Kendisini tanımasına, hatalarını düzeltmesine hoşgörü ve duyarlılıkla olanak veren bir aile ve okul ortamı, çocuğun benlik algısını da olumlu etkileyecektir (Oktay, 1999).

Çocuklar bulundukları gelişim dönemi, yaşadıkları çevre ve kültür nedeniyle her ne kadar kimi ortak özelliklere sahip olsalar da aynı zamanda birbirinden tamamen farklı bilgi, davranış, beceri ve anlayışa da sahiptirler. Bu yüzden çocukları belli kalıplara sokmadan tanımaya çalışmak, eğilimlerini gözlemek, onların potansiyelini açığa çıkarabilecek ortamı sağlamak saygılı bir yaklaşımdır. Çocuklar kendi haklarını korumayı ve başkalarının haklarına saygı göstermeyi duyarlı, güvenli bir ortamda yaşayarak öğrenebilirler. Çocuğun gereksinimlerinin karşılanması, ilgi, istek ve gelişim özelliklerine uygun ortamların oluşturulmasında başlangıçta aile sorumlu olmakla birlikte, ilerleyen yıllarda bu sorumluluğu okulöncesi eğitim kurumlarıyla birlikte paylaşırlar. Çocuklar okulöncesi eğitim ortamlarında diğer çocuklar ve yetişkinlerle birlikte işbirliği, sırasını bekleme, duygu ve düşüncelerini uygun yollarla ifade etme, kendi haklarını koruma ve diğerlerinin haklarına saygı duyma konularında planlı uygulamalar yoluyla yaşantılar kazanırlar. Bu nedenle çocukların evde ve okulda haklarına ilişkin aldığı mesajların ve uygulamaların birbiriyle örtüşmesi önemlidir. Okulöncesi dönemde çocuk hakları konusunda bilgi, tutum ve anlayışın gelişebilmesi için aile, okul, sivil toplum kuruluşları, diğer kurum ve kuruluşların, araştırmacıların hep birlikte işbirliği içinde çalışmaları önem taşımaktadır. Türkiye'de okulöncesi dönemde çocuk haklarına yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında anne babaların, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin algı ve tutumlarını incelemeye yönelik (Doğan, Torun ve Akgün, 2014; Ersoy ve Dinç, 2008; Kent Kükürtçü, 2011; Kor, 2013; Neslitürk ve Ersoy, 2007; Washington, 2010; Yurtsever, 2009) az sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Bu araştırmanın amacı, 5-6 yaş grubunda çocuklara sahip ebeveynlerin çocuk hakları algılarını, çocuk hakları eğitimi uygulamalarını ve uygulamalarında karşılaştıkları sorunları ortaya çıkarmaktır. Araştırmadan elde edilecek sonuçların okulöncesi dönemde çocuk hakları eğitimi konusunda hazırlanacak program ve uygulamalarda aile katılımını ve işbirliğini sağlamada katkı getireceği düşünülmektedir.

Yöntem

Desen

Araştırma, temel yorumlayıcı nitel araştırma deseninde gerçekleştirilmiştir (Merriam, 2013). Nitel araştırma, bir problem ya da konunun keşfedilmesine fırsat sağlayan ya da belirlenen konuların detay, kapsam ve farklılıklar bakımından derinlemesine araştırılmasını sağlayan bir yöntemdir (Creswell, 2013; Patton, 2014). Bu çalışmada, ailelerin çocuk hakları eğitimi konusunda gerçekleştirdiği

uygulamalar ayrıntılı bir biçimde ortaya çıkarılmaya çalışıldığı için temel yorumlayıcı nitel araştırma deseni kapsamında verilerin toplanmasında yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir.

Katılımcılar

Araştırmada katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme (Patton, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2013) kullanılmıştır. Okulöncesi eğitim kurumları arasından Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tam gün eğitim yapan bağımsız anaokulları seçilmiştir. Bu ölçüt doğrultusunda tam gün eğitim veren bağımsız anaokullarında bulunan toplam 20 sınıfın her birinden gönüllü 15'i anne 5'i baba olmak üzere toplam 20 ebeveyn araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Eskişehir il sınırları içinde bulunan bağımsız anaokulları şehrin yerleşimi içinde farklı eğitim bölgelerinde bulunmaktadır. Okul yönetimlerinden alınan bilgiler doğrultusunda okula devam eden çocukların ebeveynlerinin genellikle orta sosyo-ekonomik düzeye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, bu okullarda okulöncesi eğitim programı, çocukların gelişim özellikleri, okulda uygulanan etkinlikler gibi konularda aile katılımına yönelik etkinlikler düzenlendiği bilgisine ulaşılmıştır. Katılımcı ebeveynlerin kişisel bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Araştırmaya katılan 15'i anne, 5'i baba olmak üzere toplam 20 ebeveyn, 25-42 yaş aralığında olup; çoğunluğu 31-38 yaşlarındadır. Annelerin çoğunluğu lise mezunu ve ev hanımıdır. Çalışan annelerden dördü ise, öğretmenlik, hemşirelik, muhasebecilik ve esnaflık yapmaktadır. Babalardan dördü üniversite, biri lise mezunudur. Babaların üçü öğretmen, biri mühendis ve biri esnaf olarak çalışmaktadır.

Tablo 1.
Ebeveynlerin Kişisel Özellikleri

Kişisel Özellikler			
Kod İsim	**Yaşı**	**Mesleği**	**Eğitim Düzeyi**
Münevver	35	Ev hanımı	Üniversite
Nursen	34	Ev hanımı	Üniversite
Gülden	32	Öğretmen	Üniversite
Sevgi	38	Hemşire	Yüksekokul
Talip	36	Öğretmen	Üniversite
Ufuk	32	Öğretmen	Üniversite
Hülya	25	Ev hanımı	İlkokul
Fatma	42	Muhasebeci	Lise
Kemal	37	Esnaf	Lise
Nazan	30	Ev hanımı	Lise
Bahadır	38	Öğretmen	Üniversite
Şermin	31	Ev hanımı	Ortaokul
Salih	38	Mühendis	Üniversite
Gönül	41	Esnaf	Ortaokul
Pınar	33	Ev hanımı	Lise
Ayşe	35	Ev hanımı	Lise
Aslı	32	Ev hanımı	Lise
Leman	33	Ev hanımı	Lise
Zeynep	34	Ev hanımı	İlkokul
Menekşe	31	Ev hanımı	Lise
Hazal	32	Ev hanımı	Lise

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri, ebeveynlerle bireysel olarak yüz yüze yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacılara konunun ana çerçevesini belirleyip kendi konuları kapsamında soru sorma olanağı verirken, aynı zamanda görüşme sırasında ortaya çıkabilecek yeni durumlara göre sorular eklemeye fırsat veren esnek bir yapı sunmaktadır (DiCicco-Bloom ve Crabtree, 2006). Araştırmacı, görüşme yaptığı kişinin verdiği cevaplara odaklanarak konu hakkında derinlemesine bilgi edinme fırsatı bulur (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2013). Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği sahip olduğu belirli düzeydeki standartlığı ve aynı zamanda esnekliği nedeniyle eğitimbilim araştırmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır (Türnüklü, 2000). Araştırmacı tarafından kuramsal bilgiler derinlemesine incelenerek öncelikle bir görüşme formu geliştirilmiştir. Araştırmanın amacı ve sorularını içeren görüşme formunda, alan uzmanlarının da görüşleri alınarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Ardından, görüşme sorularının uygun ve anlaşılır olup olmadığını belirlemek için bir veli ile ön görüşme yapılmıştır. Görüşme süreci hazırlanan görüşme kılavuzu doğrultusunda Nisan-Mayıs 2007 aylarında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin tamamı, ebeveynlerden önceden randevu alınarak, belirlenen tarihlerde araştırmacı tarafından yüz yüze bireysel olarak yapılmıştır. Okul müdür yardımcılarının odasında gerçekleştirilen görüşmeler yaklaşık 30–45 dakika arasında sürmüştür. Araştırmacı görüşmenin başlangıcında, amacını ve görüşmenin nasıl yürütüleceğini ebeveynlere açıklamış ve verilerin güvenilir bir biçimde elde edilebilmesi için teybe kaydetme izni almıştır. Görüşmelerde isminin kullanılmasını istemeyen ebeveynler için kod adı kullanılmıştır. Görüşmede ebeveynlere aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

1. Sizce çocukların ne tür hakları var?
2. Çocuklarınız hangi haklarını biliyor ve kullanabiliyor?
3. Çocuklarınızın kullanamadığı hakları olduğunu düşünüyor musunuz? Hangileri ve neden kullanamıyorlar?
4. Çocuklarınıza sahip oldukları haklar nasıl öğretilebilir?
   Çocuklarınıza haklarıyla ilgili olarak konuşuyor musunuz?
   Çocuklara haklarını bilme ve uygulama konusunda nasıl model oluyorsunuz?
5. Çocuklarınıza haklarını öğretirken yaşadığınız temel sorunlar nelerdir?
6. Çocuklarınızın haklarını daha iyi öğrenebilmeleri için önerileriniz nelerdir?

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde, betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin oluşturulan temalar altında açıklanması, yorumlanması, neden-sonuç ilişkilerinin irdelenmesi ve sonuca ulaşılmasını sağlayan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Verilerin analizinde, araştırmacı tarafından görüşmeler sırasında elde edilen ses kayıtları hiçbir değişiklik yapılmadan olduğu gibi görüşme formuna dökülmüştür. Böylece yazılı hale getirilen görüşmelerin tümü tek tek okunarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda verilerin hangi temalar altında düzenlenebileceği belirlenmiştir. Araştırmanın alt amaçlarından ve görüşme sorularından yola çıkılarak veri analizi için tematik bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu işlemin ardından, her soru için tüm anne babaların verdikleri yanıtlar doğrultusunda seçenekler sıralanarak "Görüşme Kodlama Anahtarı" oluşturulmuştur. Araştırmanın güvenirliği, araştırmacı ve bir alan uzmanı tarafından yapılan kodlamalar karşılaştırılarak yapılmıştır. Kodlayıcılararası güvenirlik çalışmasında; *Güvenirlik = Görüş birliği / Görüş birliği + Görüş ayrılığı* formülü kullanılmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Bu formüle göre, tüm soruların kodlayıcılararası güvenirlik oranlarının ortalaması % 92'dir. Son aşamada ise, ebeveynlerin görüşleri belirlenen temalar çerçevesinde sunulmuş ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Bulgular

Ebeveynlerin görüşlerinden elde edilen bulgular, ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin görüşleri, evde çocuk hakları eğitimi; çocuk hakları eğitiminde yaşanan sorunlar ve çocuk hakları eğitimine yönelik öneriler olmak üzere dört ana tema altında toplanmıştır.

Ebeveynlerin Çocuk Haklarına İlişkin Görüşleri

Ebeveynlerin 12'si, çocukların isteklerini, duygularını, fikirlerini ve görüşlerini dile getirme hakkına sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, 10 ebeveyn çocuklarında bir birey olduğu için yetişkinler gibi kendilerine özgü hakları olduğu söylemişlerdir. Bu konuda Münevver Hanım görüşlerini aşağıdaki gibi açıklayarak çocukların bir birey olarak görüşlerini dile getirme haklarına vurgu yapmıştır:

> Çocuklar daha hassas ve özel statüde haklarının olduğunu işte Birleşmiş Milletler'in biliyorsunuz bir sürü çocuk hakları ile ilgili çalışmaları var. Fakat bizim gibi ülkelerde ataerkil bir aileden geliyoruz. İşte sus, yapma veya genelde susturuluyor. Bu çocukların gelişimini de olumsuz etkiliyor. Bence yetişkinlerin her alanda nasıl hakları varsa çocuklarında bir birey olarak aynı derecede haklarının olduğunu düşünüyorum. Çocukların yaşama hakkı, söz hakkı… yani bir çok hak sayabiliriz.

Münevver Hanım, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın çocuk hakları konusunda çalışmalarına; Talip Bey ise, demokrasi ve çocuk hakları ilkelerine vurgu yaparak Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden haberdar olduklarını ifade etmişlerdir. Diğer ebeveynler daha çok kendi çocukluk yaşantılarından, aile ortamında anne-baba çocuk etkileşimden ve toplumsal yaşantılardan örnekler vererek çocukların sahip olduğu hakları açıklamışlardır. Ayrıca, ebeveynler çocukların iyi ve temiz bir dünyada yaşama, seçme ve karar verme, istediği zamanlarda oyun oynayabilme, kendilerini savunma ve itiraz etme, eğitim, sağlık, beslenme ve barınma, aile ve devlet desteğiyle büyüme ve korunma, alışveriş ve haftalık, aile içi bütün konulara katılım gibi konularda hakları olduğunu belirtmişlerdir. Ebeveynlerin çocukların sahip olduğu haklardan hangilerini ifade ettikleri Şekil 1'de verilmiştir.

Görüşmeye katılan ebeveynlerin onu, kendi çocuklarının doğrudan haklarının neler olduğunu bilmese de özellikle seçme ve karar verme, görüşlerini ifade edebilme, kendine ve başkalarına zarar vermediği sürece istediklerini yapabilme, istediği gibi oynayabilme, hafta sonu birlikte vakit geçirme konularına olabildiğince özen gösterdiklerini dile getirmişlerdir. Sevgi Hanım, "Birebir hak olarak düşündüğü bir şey değil ama en azından dinlenme, söz hakkı sahibi olduğunun farkında. Karar alınacak şeylerde mutlaka onunda fikrini öğrenmeye çalışıyoruz. Bazen hayır dediğimiz zamanlarda da açıklamasını yapıyoruz" diyerek çocukların evde kullanabildiği haklara açıklama getirmiştir.

Ebeveynlerin diğer 10'u ise, çocukların kimi haklarını kullanabilmekle birlikte küçük olması ve korunmaya ihtiyaç duymaları nedeniyle düzen oluşturmak, onları zararlı durumlardan uzak tutmak için eşyalarını toplama, yatma zamanı, bilgisayar kullanma, soğuk havalarda kalın giyinme, dışarıya yalnız çıkma gibi konularda sınırlama getirdiklerini söylemişlerdir. Bu konuda ebeveynlerin 3'ü orta gelir düzeyine sahip olmaları nedeniyle istemeden de olsa bazı haklarda kısıtlamalar olduğunu; iki ebeveyn de çocukların kendini savunamadıklarını ve fikirlerini özgürce söyleyemediklerini belirtmiştir. Ayrıca, iki ebeveyn, çocuğun sağlık problemleri ve kentsel yaşam nedeniyle oyun hakkını yeterince kullanamadığını; annelerden biri ise çok çalışma ve yorgunluk nedeniyle çocuğuna yeterince zaman ayıramadığını, çocuğunun ayrı bir odası olmadığını vurgulamıştır. Bunların dışında, bir anne kenar mahallede oldukları için tiyatro ve sosyal etkinliklere yeterince katılamadıklarını; bir baba da çevre kirliliği, nüfusun hızlı artışından kaynaklanan işsizliğin hakların kullanımını kısıtladığını belirtmiştir. Bu konuda Nazan Hanım, "Sokağa çıkmak istiyor ama ben çıkartmıyorum, hakkını elinden alıyorum.

Kötü insanlar çok fazla dışarıda alıp giderler. Gözetleyemiyorum, daha kendini koruyamıyor. Çok küçük benim gözetimimde olması lazım. Sadece benim gözetimimde Eti parka [Çocuk parkı] gidiyoruz" sözleriyle çocukların korunma gereksinimleri nedeniyle bazı konularda seçme ve karar verme davranışlarının kısıtlanabileceğine örnek vermiştir.

Şekil 1. Ebeveynlerin çocukların sahip olduğu haklar konusundaki görüşleri

Evde Çocuk Hakları Eğitimi

Evde çocuk haklarına yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamalarda; çocuklarla konuşma ve örnekler vererek anlatma, aile ortamında yaparak yaşayarak öğrenme ve model olma temaları ön plana çıkmıştır.

Çocuklarla hakları konusunda konuşma ve örnekler vererek anlatma
Ebeveynlerin 13'ü, çocuğun haklarına ilişkin olaylar yaşandığında, yeri geldiğinde konuştuklarını; 12 ebeveyn, kendisinin ve başkalarının haklarını anlayabilmesi için söz ve davranışlarımızın nedenlerini örneklerle açıkladıklarını; 4 ebeveyn ise, evde anne, baba ve çocuğun hak ve görevlerini örnekler vererek anlattıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, ebeveynlerden ikisi, bazen anne, baba, çocuk olarak toplantı yaptıklarını ve yapabilecekleri konusunda birlikte karar verdiklerini söylemişlerdir. Bu konuda Leman Hanım, "Bazen kendinden çok fazla ödün verebiliyor. Oturup konuşuyoruz. Çok verici olduğu zaman bunun kendi için ne kadar faydalı, ne kadar zararlı oturarak konuşuyoruz. Bir arkadaşına

kendinden fazla ödün veriyorsa bunun kendine ne kadar faydası zararı var konuşuyoruz" diyerek çocuğun haklarına yönelik olaylar yaşandığında konuştuklarını vurgulamıştır. Bu görüşlerden farklı olarak, dört ebeveyn çocuklarla haklarına ilişkin konuşmadıklarını; bir anne de zaten çocuğun haklarını kendisi aradığı için hiç üstünde durmadığını belirtmiştir.

Aile ortamında hakları yaparak yaşayarak öğrenme

Ebeveynlerden 7'si, çocukların aile ilişkilerinde haklarını yaparak yaşayarak öğrenebileceklerini söylerken; 3 ebeveyn ise, çocukların haklarını elimizden geldiğince yaşayarak öğrenmesine yardım ediyoruz demişlerdir. Bahadır Bey, "Çocuğun aile yaşamı çok önemlidir. Aile içi ilişkiler, ilişkilerde demokrasi, anne-babanın birbirine karşı tutumu bence çok önemli. Eğer çocuk bunu baştan itibaren yaşamadıysa çocuğa sonradan okulun ulaşması çok zor" diyerek çocuğun erken dönemlerde aile ortamında haklarını yaşayarak ancak içselleştirebileceğini ve sonradan kazandırmanın zor olacağını vurgulamıştır.

Model olma

Ebeveynlerin 10'u, çocukların yapmasını istemedikleri davranışları yapmayarak, yapmasını istediklerini de yaparak model olduklarını söylemişlerdir. 3 anne, çocukların anne babayı daha çok örnek aldığı; 2 baba ise, ebeveyn olarak davranışlarda tutarlı olmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Ufuk Bey, hem ebeveynlerin davranışlarındaki tutarlılığı hem de çocuğa yapmasını istedikleri davranışları yaparak model olduklarını aşağıdaki görüşleriyle vurgulamıştır:

> En önemlisi yapamayacağım bir şeyi kesinlikle söz vermiyorum. O da bunu biliyor. Bir şeyi yanlış yapsa bile bunu bana söyleyebilmeli ki yani benden korkmasın. Ona bu güveni vermeye çalışıyorum. Ben ona yalan söylemiyorum, o da bana yalan söylemesin. Bunu oluşturmaya çalışıyorum. Annesiyle birlikte ortak bu şekilde hareket ediyoruz.

Ebeveynlerin 2'si ebeveynlerin birbirine karşı tutumu, insan ilişkileri ve davranışları konusunda çocuğa olumlu model olmaları gerektiğini; bir baba ise, çocukların haklarına sözlerle, davranışlarla saygı göstererek model olduğunu belirtmişlerdir.

Çocuk Hakları Eğitiminde Yaşanan Sorunlar

Görüşmeye katılan ebeveynlerden 3'ü çocuk hakları eğitimi konusunda sorun yaşamadığını; ancak diğer 17 ebeveyn, çocuklara haklarını kazandırmada kimi zaman sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların gelişim özelliklerinden kaynaklanan sorunlara yönelik olarak 7 ebeveyn, çocuğun evde her istediğinin yapılmasını beklediğini ve uygun bir dille anlattıklarında bile hırçınlaşıp, inatlaştıklarını belirtmişlerdir. 6 ebeveyn, çocukların bazen yaşı gereği söylenenleri anlayamadıklarını; bir anne, çocuğu hiperaktif olduğu için evde ve okulda zorlandığı, başka bir anne ise, çocuğunun "çocuk olduğunu söyleyip sorumluluk almak istemediğini" dile getirmiştir. Gönül Hanım, "Haksız olduğu yerde de haklıyım diyor. Ona bazen yani ispatlayana kadar çok zorlanıyorum. Üç oğlan benim. Sırayla bilgisayara oturuyorlar. Alperen gelip oturuyor. Hayır, sen kalkacaksın, abinin sırası" ifadesiyle çocuğunun okulöncesi dönemde sırasını bekleme becerisinin henüz tam anlamıyla gelişmediğini ve inatçı davrandığını vurgulamıştır.

Ebeveynlerin davranış ve tutumlarından kaynaklanan sorunlara ilişkin olarak 3 ebeveyn, kendilerinin de çocukların haklarının çoğunu bilmediklerini belirtmişlerdir. Fatma Hanım, "Aslında çocukların sayılamayacak kadar hakları var ama biz büyükler çoğunu bilmiyoruz belki de ya da bilmeden yaptırdığımız hakları da olabilir" sözler ile çocuk hakları konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiştir. Ebeveynlerden 3'ü, "Çocuğa yapma dediğimiz davranışları kendimiz

yapınca bize yanlış olduğunu hatırlatıyor" derken, diğer 3 ebeveyn de, "Çocuğun her ne kadar hakları olsa da onları bastırıyoruz ve hep büyüklerin dediği oluyor" ifadesini kullanmışlardır. Ayşe Hanım, "Büyükler biraz hiç yaşamamış gibi davranıyor. Bizde çocuk olduk. Sen sus, sen küçüksün, onu bir kaldırabilsek her şeyde öyle" sözleri ile çocukların çoğu zaman susturulduğunu ve görüşlerini dile getiremediklerini vurgulamıştır. 2 ebeveyn ise, çocuk hakları kavramının soyut olduğu için çocukların seviyesine inip anlatmanın zor olduğunu belirtmiştir. Bu konuda Talip Bey, "Çocuklara demokrasiden bahsediyoruz. Çocuk şimdi yaşı gereği bunu yeterince kavramada zorluk çektikleri bölümler var. Bizim yetişkin olarak bunları gerçi yaşadığımız olaylar ama anlatmakta zorluk çekiyoruz. Soyut kavramlardan çocuk haklarını anlatmakta zorluk çekiyoruz" ifadesi ile çocuk hakları kavramının soyut olduğunu ve anlatmakta zorlandıklarını vurgulamıştır. Ayrıca bir anne, kendi haklarını başkaları engellediğinde ve kullanamadığımda bunu çocuğuna açıklayamadığını; biranne kadınların bastırılmış duygular içinde hep ezik büyüdükleri için haklarını koruyamadıklarını ve başka bir anne ise, ailede bazen birinin hayır dediğini diğeri yapabildiğinden çocuğun bu durumu kullandığını ifade etmiştir. Gönül Hanım, "Benim eşim hep dua etti kız çocuğum olmasın diye... Ben de istemedim çünkü kadınlar hep ezik büyüyorlar. Hakkımızı koruyamıyoruz şu yaşta da olsa. Çünkü kadınlar bastırılmış duygular içinde yaşıyorlar" diyerek çocukların haklarını kullanmada cinsiyet ayrımcılığının rol oynadığını vurgulamıştır.

Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Öneriler

Araştırmaya katılan ebeveynlerin 10'u, okullarda öğretmen ve uzmanların aileleri çocuk hakları konusunda bilinçlendirmeleri önerisinde bulunmuşlardır. 8 ebeveyn, okulda çocukların sahip oldukları hakların görseller, slaytlar, kısa filmler, oyun, drama gibi etkinliklerle yaşayarak öğretilmesini; 8 ebeveyn ise, çocukların düzeyine uygun, anlayabilecekleri dilde hangi hakları olduğunun okulda açıklanmasını gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Ayşe Hanım, okulöncesi eğitim kurumlarından hem kendilerine hem de çocuklarına yönelik bilinçlendirme çalışması beklentisi ve gereksinimini aşağıdaki açıklamalarıyla dile getirmiştir:

> Bence daha deneyimli bu konuda öğretim almış insanlar bunları çocuklara söylemeleri lazım. Ayrıca bizim de bunları bilmemiz gerekiyor. Biz üstünkörü kendi ailemizden öğrendiğimiz ama orda göremediğimiz şeyleri çocuklara göstermeye çalışıyoruz. O yüzden bence daha sağlıklısı işte böyle bir seminer olabilir veya tek kişilik görüşmede olabilir.

Ebeveynlerin kendi davranış ve tutumlarına yönelik olarak 4 ebeveyn, insan ilişkilerinde konuşmalarına ve davranışlarına dikkat ederek iyi model olunmasını; 2 anne, çocuğa bir birey olarak saygı duymanın, dinlemenin ve olumlu davranışlarını takdir etmenin gerekliliğini ifade etmiştir. Bir anne, çocukla oyun oynama ve birlikte yaparak çocuğun görmesini sağlamanın önemini; bir baba, ülke çapında kitle iletişim araçlarıyla bilinçlendirme çalışması yapılabileceğini, bir anne ise, devlet okullarına da bir özel eğitimci ve psikolog verilmesini istediğini dile getirmiştir. Hülya Hanım, kendi davranışları ile çocuklara model olma ve onları dinlemenin önemini aşağıdaki açıklamalarıyla dile getirmiştir:

> Ben temel olarak çocuğu birey, insan olarak görürseniz çocuk çok daha kolay eğitiliyor. Onun zevkleri bize ters gelse de saygı duyduk. Onu dinledik. Saatlerce çok saçma da konuşabiliyor ama dinlenince onun içinde çok iyi oluyor. Kendi içimizde konuşmalarımıza, ses tonumuza, davranışlarımıza dikkat ederiz.

Ebeveynler çocuk hakları eğitimine ilişkin önerilerinde, çocukların haklarını bilmesi ve kullanabilmesi için hem aileye hem de okula düşen sorumlulukların farkına vardıklarını belirtmişlerdir. Çocuk hakları eğitimi konusunda kendilerinin ve çocukların bilinçlenebilmesi için okuldan ve öğretmenlerden yardım beklemektedirler.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma sonucunda, ebeveynlerin çoğunluğunun öncelikle çocukların görüşlerini ifade etme hakkından söz ettiği görülmüştür. Ardından, seçme ve karar verme, iyi ve temiz bir dünyada yaşama, istediği zamanlarda oyun oynayabilme, kendilerini savunma ve itiraz etme, eğitim, sağlık, beslenme ve barınma, aile ve devlet desteğiyle büyüme ve korunma dile getirilen diğer haklar arasındadır. Aynı zamanda ebeveynler, kendi çocuklarının aile ortamında seçme ve karar verme, görüşlerini ifade edebilme, kendine ve başkalarına zarar vermediği sürece istediklerini yapabilme haklarını kullanabildiklerini düşünmektedirler. Bu durumda, ebeveynlerin ifade ettikleri çocuk hakları ile evde kendi çocuklarının kullanabildiği haklar arasında bir paralellik vardır. Çocukların görüşlerini ifade etmesi ve kendisini ilgilendiren konularda kararlara katılması, katılım hakları arasında yer almaktadır. Araştırma katılımcısı ebeveynlerin, öncelikli olarak çocukların katılım hakkına önem verdikleri söylenebilir. Erbay (2012) tarafından, Türkiye'de çocuk haklarını analiz etmek ve model önerisi geliştirmek amacıyla yapılan bir çalışmada, çocuğun katılım hakkının, çocukla ilgili her süreçte temel dayanaklardan biri olması, bu hakkın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ebeveynler, her ne kadar başta katılım hakkı olmak üzere yaşama, gelişim ve korunma haklarına değinmiş olsalar da; ayrımcılığın önlenmesi, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, çocuklar arasında bireysel farklılıklar, bedensel ve ruhsal ihmal, şiddet, ödül-ceza, çocuklara saygı, sevgi, hoşgörü gibi değerlerin kazandırılmasından söz edilmemiştir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, ebeveynlerin genel olarak çocuk hakları konusunda bilgileri olsa da, çocuk haklarını günlük yaşama yansıtabilmeleri için bilinçlendirme gereksinimleri olduğu söylenebilir. Ayrıca, ebeveynler evde çocuk hakları eğitimi uygulamaları konusunda kendilerinin de bilinçlendirilmeye gereksinimlerini olduklarını belirtmişlerdir. Kent Kükürtçü'nün (2011) 5-6 yaş grubu çocukları olan ailelerle yaptığı bir çalışmada, ailelerin yarıdan fazlasının çocuk hakları konusunda bilgisi varken, bu bilginin yeterliliğinden emin olmadıkları görülmüştür. Bu sonuçlar, ailelerin çocuk hakları konusunda bilinçlendirme gereksinimleri olduğunu desteklemektedir. Ebeveynlerden çok azının, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden haberdar olduğu görülmüştür. Washington (2010) tarafından 5-6 yaş grubu çocuklarına uygulanan aile katılımlı çocuk hakları eğitimi programına katılan ebeveynlerin çoğunun, başlangıçta Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni bilmedikleri bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42. maddesinde çocuk haklarının yetişkinlere ve çocuklara öğretilmesi öngörülmüştür (Karaman Kepenekçi, 2000). Ebeveynlerin çocuk haklarını bilmeleri, erken dönemde çocukların haklarını aile ortamında saygı ve duyarlılık içinde yaşayarak içselleştirmelerine yardım edecektir.

Bu araştırmanın ortaya koyduğu diğer bir sonuç, çocukların küçük olması ve korunmaya ihtiyaç duymaları nedeniyle ebeveynlerin seçme ve karar verme haklarına sınırlama getirmeleridir. Elde edilen bu sonuç, çocuğun yaşı küçüldükçe ebeveynlerin bakım ve korunmadan yana tutum aldığını; çocuğun yaşı büyüdükçe kendi kendine karar verme davranışını desteklediğini gösteren araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Day, Peterson-Badali ve Ruck, 2006; Yurtsever, 2009). Çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüş bildirmesi ve kararlarının dikkate alınmasında en önemli ölçüt yaş ve olgunluk düzeyidir (UNICEF, 1998). Çocuk olgunlaştıkça kendi kendine karar verme becerisi de artacaktır. Bu yüzden, çocukların gereksinimleri ve sorumlulukları birbirinden ayrı tutularak onların haklarının farkına varmaları sağlanmalıdır (Yurtsever, 2009). Ebeveynlerin çocuğun korunmasına yönelik davranışlarla, seçme, karar verme ve bağımsızlığı destekleme davranışları arasında denge kurarak, güvenli ortamlar sağlaması önemlidir.

Bu araştırma sonuçlarına göre, ebeveynlerin evde çocuk hakları eğitimine yönelik gerçekleştirdikleri uygulamalarda çocuklarla konuşma ve örnekler vererek anlatma, aile ortamında yaparak yaşayarak öğrenme olanakları sunma ve model olma yollarını seçtikleri görülmüştür. Araştırmanın bu bulgusu,

Kent Kükürtçü'nün (2011) araştırmasında ailelerin çocuklarını çocuk hakları konusunda bilgilendirdikleri ve evde çocuk haklarını dikkate alarak güvenli bir ortam oluşturdukları bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin çoğunluğunun, evde çocuk hakları eğitiminde çocukların gelişim özelliklerinden ve kendilerinin davranış ve tutumlarından kaynaklanan sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ebeveynlere göre, çocukların bazen yaşı gereği söylenenleri anlayamaması, evde her istediğinin yapılmasını beklemesi, sorumluluk almak istememeleri çocuk hakları eğitimini zorlaştırmaktadır. Alanyazında, çocukların özellikle 2-4 yaşlar arasında benmerkezci olduğu, başkalarının bakış açısını anlamakta zorlandıkları ve benmerkezciliğin altı yaş civarında azalmaya başladığı görüşü yaygındır (Keenan, 2002; Oakley, 2004; Senemoğlu, 2007). Çocuklar yaşlarına bağlı olarak ilişkileri anlama ve iletişim becerilerini geliştirme konusunda deneyim kazanırlar. Onlar olgunlaştıkça sorumluluk paylaşma konusunda çok daha dengelidirler. Çatışmaları başarılı bir biçimde çözmek için, çocuklar öncelikle duygu, gereksinim ve haklarını ifade etme ve bu konuda diğerlerini dinleme konusunda cesaretlendirilmelidir (Kostelnik, Soderman ve Whiren, 2007). Çocuklar bu dönemde benmerkezci olduğu için, isteklerinin hemen yapılması konusunda sabırsız olup, sorumluluk almak istemeyebilirler. Ebeveynlerin, çocukların gelişim özelliklerini bilmeleri, çocukları anlama, olumlu iletişim kurma ve çocuk haklarının temeli olan gelişim hakkını destekleme bakımından son derece önemlidir. Ayrıca, ebeveynlere göre, kendilerinin çocuk hakları yeterince bilmemeleri, çocukların düzeyine uygun anlatamamaları, kimi zaman çocuklara baskı uygulamaları, tutarsız davranmaları, her zaman olumlu model olamamaları çocuk hakları eğitimini zorlaştırmaktadır. Bu sonuçlar, ebeveynlerin çocukların gelişim özellikleri, anne baba tutumlarının çocuğun davranışlarına etkisi ve çocuk haklarının günlük yaşama nasıl aktarılabileceği konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir.

Bu araştırma sonucunda, ebeveynlerin okulöncesi eğitim kurumlarında çeşitli etkinlikler yoluyla hem kendileri hem de çocukları için çocuk hakları eğitimi verilmesini istedikleri görülmektedir. Washington'ın (2010) araştırmasında, çocuk hakları eğitim programının aileleri bilinçlendirdiği ve çocuklarda haklar konusunda farkındalığı artırdığı görülmüştür. Covell ve Howe'un (1999) araştırmalarında çocuk hakları eğitimi alan çocukların bu eğitimi almayanlara göre başkalarının haklarına daha çok saygı gösterdikleri bulgusuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, çocuklara ve ailelere verilen çocuk hakları eğitiminin bilinçlenmede ve çocuk haklarını içselleştirmede önemli katkılar sağladığı söylenebilir. Ancak, bu eğitimin çocukların yaş ve gelişim düzeyine göre, hangi yöntem ve teknikler kullanılarak ve nasıl verileceği karşımıza çıkan önemli bir sorundur. Çocuk hakları eğitimi yalnızca ailenin ve okulların sorumluluğu altında değildir. Çocuk hakları konusunda toplumun tüm kesimlerinde bir farkındalık ve duyarlılık geliştirebilmek için ülkenin siyasi, ekonomik, hukuki, sosyo-kültürel yapısına dayanarak, çocuk hakları eğitimi modellerinin geliştirilmesine gereksinim vardır. Ebeveynler, çocuk hakları konusunda bilinçlendirme çalışmalarını doğal olarak okullardan ve eğitimcilerden beklemektedirler. Ancak, eğitimcilerin bu konuda kullanabileceği kuramsal bilgi ve uygulama örnekleri içeren programlara, kaynaklara, işbirliğine ve desteğe gereksinimleri vardır. 2013 Okulöncesi Eğitim Programı'nda çocukların kendini tanıma, keşfederek öğrenme, problem çözme, bağımsızlığını destekleme, kendine ve başkalarına saygı duyma, işbirliği, sorumluluk alma becerilerini geliştirme gibi konularda, çocuk haklarını destekleyen kuramsal bilgi ve uygulamalara yer verilmiştir. Ayrıca, eğitimcilerin çocuk hakları eğitiminde kullanabileceği az da olsa kitap, etkinlik örnekleri gibi materyallerde bulunmaktadır. Ancak, bunlar kesinlikle yeterli değildir. Okulöncesi çocuklarına yönelik çocuk hakları eğitim programları geliştirilerek, yaygınlaştırılmalıdır. Çok az sayıda geliştirilen Washington (2010) çocuk hakları eğitim programları, araştırma boyutunda kalıp, denenmesi ve yaygınlaştırılması konusunda çok daha fazla çabaya ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak, ebeveynlerin başta katılım hakkı olmak üzere çocukların yaşama, gelişim ve korunma hakları ile ilgili bilgileri olsa da, aile ortamında çocuk haklarını nasıl uygulayabilecekleri konusunda bilinçlendirilmeye gereksinimleri vardır. Bu araştırma sonuçlarına dayalı olarak, aile içinde çocuk hakları eğitiminin geliştirilmesi için şunlar önerilebilir:

- Çocuk hakları eğitimi konusunda aile, çocuk ve öğretmenlerin algısını ortaya çıkarmaya dönük geniş çaplı karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.
- Çocuk hakları sözleşmesinde yer alan yaşama, gelişim, katılım, korunma hakları ve ayrımcılığın önlenmesi konusunda ebeveyn görüşleri farklı araştırma yöntemleri bir arada kullanılarak daha derinlemesine araştırılabilir.
- Ebeveynler çocukların ve kendilerinin çocuk hakları eğitimi konusunda bilinçlendirilmesini okuldan ve öğretmenlerden beklemektedirler. Ancak, Okulöncesi öğretmenleri lisans eğitimi sırasında çocuk hakları eğitimine yönelik zorunlu bir ders almamaktadır. Okulöncesi öğretmeni yetiştiren programlarda "Çocuk Hakları Eğitimi" dersinin zorunlu ders olarak yer alması tüm öğretmen adaylarının bu konuda farkındalığını ve uygulama becerilerini geliştirecektir.
- Okulöncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler için çocuk hakları eğitiminde kullanabilecekleri yöntem, materyal ve etkinliklere yönelik olarak hizmet içi kursları düzenlenebilir.
- Okulöncesi öğretmenlerinin çocuk hakları eğitiminde kullanabileceği hem kuramsal bilgi hem de uygulama örnekleri içeren kitapların ve uygulamalar sırasında kullanabileceği diğer kaynak materyallerin geliştirilmesi öğretmenlere katkı sağlayacaktır.
- Ailelere yönelik olarak evde çocuk hakları eğitimini desteklemek üzere kuramsal bilgi, karşılaşabilecekleri örnek olayları ve uygulama örneklerini içeren yazılı kaynaklarlar geliştirilebilir.
- Okulda çocukların haklarını ve sorumluluklarını bilme ve denge kurmasına yönelik uygulamalara sıklıkla yer verilebilir.
- Aileleri çocuk hakları eğitimi konusunda bilinçlendirmek amacıyla belli aralıklarla seminer, toplantı ve uygulamalı çalışmalar yapılabilir.
- Okulöncesi eğitimde aile katılımlı çocuk hakları eğitim programları yok denecek kadar azdır. Bu programların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması çocuk hakları konusunda farkındalığı ve uygulama yeterliliğini geliştirecektir.

Kaynakça

Altınköprü, T. (2000). *Çocuğun başarısı nasıl sağlanır?* İstanbul: Hayat Yayınları.

Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Akyüz, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi,* 151, 3–24.

Aras H., Birinci F. ve Uluç Özdemir, F. (2001). İkinci uluslararası eğitimde çocuk hakları konferansı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/aras_birinci_uluc.htm adresinden 10 Şubat 2014 tarihinde alınmıştır.

Aydın, M. Z. (2008). *Ailede çocuğun ahlak eğitimi* (6. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Baker, J. (2004). *Parenting. childhood studies an introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

Başal, H. A. (2007). *Gelişim ve psikoloji: nasıl mutlu bir çocuk yetiştirebilirim?* (4. Baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Başaran, İ. E. (2005). *Eğitim psikolojisi: gelişim, öğrenme ve ortam* (6. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Berk, L. (2013). *Bebekler ve çocuklar: Doğum öncesinden orta çocukluğa*. N. I. Erdoğan (Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Büyükkaragöz, S. ve Kesici, Ş. (1998). *Demokrasi ve insan hakları eğitimi*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.

Cirhinlioğlu, F. G. (2001). *Çocuk ruh sağlığı ve gelişimi: Okul öncesi dönem* (1. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Covell, K., & Howe, R. B. (1999). The impact of children's rights education: *A Canadian study. International Journal of Children's Rights*, 7 (2), 171-183.

Craig, W. (1999). *Childhood social development*. London: Blackwell Publisher.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev. Edt.). Ankara: Siyasal Kitapevi.

Çılga, İ. (2001). Demokrasi, insan hakları kültürü ve çocuk hakları. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 69–73.

Day, D. M. , Peterson-Badali, M., & Ruck, M. D. (2006). The relationship between maternal attitudes and young people's attitudes toward children's rights. *Journal of Adolescence*, 29, 193-207.

DiCicco-Bloom, B., & Crabtree, B. F. (2006). The qualitative research interview. *Medical Education*, 40 (4), 314-321.

Doğan, İ. (2004). *Modern toplumda vatandaşlık demokrasi ve insan hakları: İnsan haklarının kültürel temelleri* (Beşinci basım). Ankara: PegemA Yayıncılık.

Doğan, Y., Torun, F. ve Akgün, İ. H. (2014). Okul öncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 503-516.

Erbay, E. (2012). Türkiye'de çocuk haklarını tanıtma, yaygınlaştırma ve izlemeye yönelik uygulamaların eleştirel analizi ve bir model önerisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23 (2) 47-74.

Ersoy, A. F., & Dinç, B. (2008). The perceptions of preschool pre-service teachers related to the children rights education course. 10th International Conference on Education. Athens, Greece, 26-29 May 2008.

Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşğın, S. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma* (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

James, A., & James, A. L. (2004). *Constructing children, childhood and the child: theory, policy and social practice*. New York: Palgrave Macmillan.

Karaman Kepenekçi, Y. (2000). *İnsan hakları eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Karaman Kepenekçi, Y. (2010). Eğitimin hukuki temelleri (Üçüncü basım). *Eğitim bilimine giriş* (ss. 51-76). Ankara: PegemA Yayıncılık.

Keenan, T. (2002). *An Introduction to child development*. New York: Sage Publication.

Kent Kükürtçü, S. (2011). *5-6 yas çocuklarının ailelerin ve öğretmenlerinin kullandıkları disiplin yöntemlerinin çocuk hakları ile ilişkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kor, K. (2013). *Okulöncesi öğretmenlerinin çocuk hakları konusunda görüşlerinin belirlenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Kostelnik, M. J., Soderman, A. K., & Whiren, A. P. (2007). *Developmentally appropriate curriculum* (Fourth Edition). New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Kulaksızoğlu, A. (2003). *Farklı gelişen çocuklar*. Epsilon Yayıncılık: İstanbul.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Ed.). Ankara: Nobel. [Orijinal baskı 2009].

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage.

Neslitürk, S. ve Ersoy, F. (2007). Okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimine ilişkin görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2); 245-257.

Oakley, L. (2004). *Cognitive development*. London: Roudledge.

Oktay, A. (1999). *Yaşamın sihirli yılları: Okulöncesi dönem*. Birinci Baskı. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Oktay, A. ve Unutkan, Ö. P. (2003). *Okulöncesi eğitim programı uygulama rehberi: Ne yapıyorum? neden yapıyorum? nasıl yapmalıyım?* İstanbul: Ya-Pa Yayınlar, 65–66.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Power,F. C., Power, A. M. R., Bredemeir, B. L., & Shields D. L. (2001). Democratic education and children's rights. In S. Hart, C. P. Cohen, M. F. Erickson and M. Flekkoy (Eds.), *Chilren's rights in education*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Ruddick, W. (1989). When does childhood begin? In G. Scarre (Editor). *Children, parents and politics*. New York: Cambridge University Press.

Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (Düzenlenmiş Yeni Baskı). Ankara: Gönül Yayıncılık.

Smith, A. B., & Bjerke, H. (2009). Children's citizenship. In N. Taylor and A. B. Smith (Eds.), *Childeren as citizens*. New Zealand: Otago University Press.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi,* 24, 543–559.

UNICEF (1998). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı.* Ankara: Ajans Türk Basım.

Washington, F. (2010). *5 – 6 yaş grubu çocuklarına uygulanan aile katılımlı çocuk hakları eğitimi programının etkililiğinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Woodhead, M. (2006). Changing perpectives on early childhood: theory, research, and policy. *International Journal of Equity and Innovation in Early Childhood*, 4(2), 1–43.

Wood, L. (2005). Participation and learning in early childhood. In C Holden and N. Clough (Eds.), *Childern as citizens education for participation* (p. 31-45). Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Yavuzer, H. (2006). *Çocuk psikolojisi* (29. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yeşil, R. (2002). *Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yurtsever, M. (2009). *Ebeveyn çocuk hakları tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve anne babaların çocuk haklarına yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yazar

Dr. Berrin Dinç, İlköğretim Bölümü, Okulöncesi Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim üyesidir. Çalışma alanları arasına çocuklarda sosyal-duygusal gelişim, cinsel gelişim ve eğitim, beden imgesi ve çocuk hakları yer almaktadır.

İletişim

Yard. Doç. Dr. Berrin Dinç, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okulöncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Yunusemre Kampüsü, Eskişehir/ Türkiye. e-posta: berrindinc@anadolu.edu.tr Tel: +902223350580/3446

Summary

Purpose and Significance. Preschool period is one during which children rapidly progress in the areas of growth, maturation and all other developmental domains. During this period, meeting the children's physical and psychological needs and providing healthy, appropriate and lovely environments for their growth positively influence their development. It is the parents' responsibility to provide children with appropriate nutrition and health care, developmental support, education and conditions for participation in issues related to the family and the environment. If children experience such feelings as love, respect, sympathy and cooperation in their family relationships and if the steps they take are supported, then this will contribute to their self-development and personality. As mentioned in the *Convention on the Rights of Children*, they, from birth, have the rights of protection, development, participation and living. However, children's use of their rights depends mostly on adults' attitudes as well as on the free and safe environments provided for them. Children's experiences in their relationships with their family and with the society help them learn to protect their own rights and respect others' rights. Therefore, it is important that not only the messages children receive at home and at school regarding their rights but also other related practices should overlap each other. In order to develop the knowledge, attitudes and understanding about children's rights in preschool period, parents, researchers, schools, non-profit organizations and other institutions should always work in cooperation. Family is the first and most important environment where children can gain positive experiences in relation to their rights and responsibilities and where they can receive support for their whole development process starting from early age. For this reason, the findings obtained in the present study can help achieve parents' cooperation and involvement in the programs and practices related to education on children's rights in the preschool period. The purpose of this study was to examine the views of parents of children aged 5-to-6 on children's rights, education provided for children on children's rights and the problems parents encountered in practice.

Method. The present study was carried out using *interpretivist qualitative research design* (Merriam, 1998). As the study aimed at examining the practices conducted by the parents in relation to education on children's rights in detail, the semi-structured interview technique was used to collect the data within the scope of *interpretivist qualitative research design*. In the study, the criterion sampling method, one of purposeful sampling methods, was used to identify the participants (Patton, 2014; Yıldırım and Şimşek, 2013). Among the preschools under the auspices of the Ministry of National Education, public preschools providing full-time education were selected. In line with this criterion, the participants in the study were 20 volunteer parents (15 mothers and 5 fathers) from 20 classes in these public preschools. The data were collected via face-to-face semi-structured interviews with the parents. For the analysis of the data, descriptive analysis was used.

Conclusion and Discussion. The findings of the study revealed that most of the parents mentioned children's right to express their views. This right of children was followed by choosing and making decisions, living in a good and clean world, playing games at the time they want, defending themselves, objecting things, education, health, nutrition accommodation and growing up and protecting themselves with the support of the family and of the state. In addition, the parents thought that their children were able to use their rights in making their own choices and decisions in the family environment, expressing their views and in doing anything they want unless they harm themselves or others. Based on this finding, it could be stated that the parents' perceptions regarding children's rights were parallel to the rights their children were able to use. The rights to express their views and to make decisions were among the rights regarding participation in family-related issues. It could be stated that the parents gave importance especially to their child's right to participate in family-related issues.

Although the parents mentioned such rights as participation, living, growing and protection, it could be stated that they needed to be made conscious of transferring children's rights into their daily life. In addition, the parents reported that they also needed to be made conscious of practices related to children's rights education.

Another finding obtained in the present study was that the parents limited the rights of children in making choices and decisions since they thought that their children were young and needed protection. It is important that parents establish safe environments by balancing their own behaviors in protecting children and supporting the children's independence, choices and decisions.

The results revealed that the parents preferred such methods of learning as being a role model, living and doing in the family environment, explaining with examples and by talking to their children during their practices related to children's rights education at home. In addition, it was found that the parents expect preschools to do consciousness-raising activities both for families and children. Assessing these results, it could be stated that the education provided on children's rights for children and their parents will help not only raise consciousness and but also internalize children's rights.

In the study, it was seen that most of the parents participating in the study experienced problems in children's rights education at home due to the developmental characteristics of children and due to their own behaviors and attitudes. According to the parents, children's expectations from parents to do whatever they want, their failure to understand what was said due to their age and their unwillingness to take responsibility are major factors that make the children's rights education difficult. In addition, the parents stated that they experienced difficulty with the education on children's rights because they did not know much about children's rights; failed to explain things appropriate to their children's ages; sometimes put pressure on their children; demonstrated inconsistent behavior; and they sometimes failed to become a role model. All these results revealed that the parents were not much knowledgeable about their children's developmental characteristics, the influence of their attitudes on their children and about the ways to transfer children's rights into daily life.

The results obtained in the present study demonstrated that the parents wanted education on children's rights both for themselves and for their children via several activities in preschools. Based on the results obtained, it could be stated that education programs regarding children's rights involving the whole family during preschool period should be developed and disseminated.